

MOŻLIWOŚCI ROZWOJOWE GOSPODARSTW RODZINNYCH (NA PRZYKŁADZIE WSI GOLEŃSKO)

Jerzy Zabost

Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2, Rolnicze Centrum Kształcenia Ustawicznego
i Praktycznego im. Tadeusza Kościuszki w Łowiczu
Dyrektor: mgr Mirosław Kret

Słowa kluczowe: możliwości, gospodarstwo, rozwój
Key words: opportunities, farm, development

S y n o p s i s. Na zachowania i funkcjonowanie gospodarstw mają wpływ zarówno czynniki zewnętrzne, pochodzące z otoczenia bezpośredniego i pośredniego, jak i czynniki wewnętrzne, wynikające z potencjału czynników produkcji oraz potencjału intelektualnego, ułatwiającego skuteczne zarządzanie posiadanymi czynnikami. Dzięki dotychczasowym analizom można wyodrębnić dwa podstawowe kierunki rozwoju gospodarstw, a mianowicie powstawanie gospodarstw pełnorolnych, z dobrze wykształconymi rolnikami, oraz przekształcanie gospodarstw w pomocnicze, co stanowi etap w kierunku zbycia gospodarstwa.

Funkcjonowanie gospodarstw rodzinnych we wsi Goleńsko jest silnie zdeterminowane przez pracę pokoleń, a tradycje rodzinne mają wpływ na wybór kierunku produkcji i preferencje następców. Posiadanie lub brak następców jest najistotniejszym czynnikiem zmian w strukturze agrarnej wsi.

WSTĘP

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej zwiększyła się presja konkurencyjna, której poddane zostały również gospodarstwa rolne. Rosnące obciążenia zmniejszają dochody, w tej sytuacji zyskują gospodarstwa efektywne, wytwarzające po niskich kosztach. Wzorcem gospodarstwa rolniczego w rolnictwie europejskim jest gospodarstwo rodzinne, którego podstawą są zasoby własnej siły roboczej rolnika i jego rodziny. Gospodarstwo takie winno zapewnić rodzinie rolniczej zadowalający poziom egzystencji.

Podstawową rolę w prowadzeniu gospodarstwa rolniczego odgrywają trzy czynniki produkcji: ziemia, kapitał oraz praca. Istotne znaczenie ma również zarządzanie. Podstawowy brak równowagi występuje najczęściej między konsumpcyjnymi potrzebami rodziny rolniczej a produkcyjnymi możliwościami rolnego warsztatu pracy. Celem opracowania jest określenie kierunków rozwoju gospodarstw rodzinnych. Badaniami objęto 71 gospodarstw ze wsi Goleńsko, położonej w centrum powiatu łowickiego. Wieś ta może być uznana za charakterystyczną dla regionu. Dominujący udział w użytkowaniu ziemi mają gospodarstwa z grupy 5-10 ha i 10-15 ha. Wysoki udział tych grup w strukturze obszarowej wsi został

uksztalowany historycznie w wyniku czynników zewnętrznych. Strategia rodzinna łowickiego chłopa, nakazująca utrzymanie gospodarstwa za wszelką cenę i trwanie na swoim, spowalnia proces przemian struktury obszarowej.

Zebrane dane wskazują na niski stopień powiązania z rynkiem gospodarstw poniżej 5 ha. Aktywność zawodowa gospodarstw większych nie jest zbyt silnie skorelowana z ich powierzchnią. Częstokroć gospodarstwa większe obszarowo poszukują dodatkowych źródeł dochodów w działalności pozarolniczej, zaś gospodarstwa mniejsze żyją tylko z substancji gospodarstwa.

Gospodarstwa małe, poniżej 5 ha, zasadniczą część swoich przychodów czerpią spoza rolnictwa. Dochód rolniczy w grupie gospodarstw 1-2 ha jest ponadtrzydziestokrotnie niższy od dochodu gospodarstw z grupy powyżej 15 ha. We wszystkich grupach obszarowych dają się jednak zauważyć zmiany, polegające na zmniejszaniu się udziału dochodu rolniczego w dochodzie osobistym. Istnieje wyraźne zasilanie budżetów rodzin rolniczych ze źródeł socjalnych (emerytury, renty) niezależnie od wielkości gospodarstwa. Istotne różnice występują natomiast w proporcjach innych źródeł zasilania. Uwzględniając dochody z pracy najemnej daje się zauważyć pewną prawidłowość, że udział tego źródła maleje wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstw.

Zebrano opinie rolników, dotyczące samooceny własnego gospodarstwa. Połowa właścicieli gospodarstw uznała swoje gospodarstwa za nierozwojowe, 20% nie mało zdania na ten temat, a zaledwie 30% określiło swoje gospodarstwa jako rozwojowe. Można przypuszczać, że rolnicy którzy nie chcieli wypowiedzieć się na ten temat (odpowiedź „brak zdania”) zazwyczaj starali się ukryć swoją trudną sytuację i brak perspektyw dla swojego gospodarstwa. Opinie rolników zasadniczo pokryły się z klasyfikacją dokonaną przez autora, co świadczy o samoświadomości rolników nt. sytuacji, w której się znajdują i oceny możliwości rozwoju. Wpływa to również na wybór właścicieli tych gospodarstw nierolniczych kierunków kształcenia dla swoich dzieci oraz poszukiwanie pracy poza gospodarstwem.

CZYNNIKI PRZEMIAN GOSPODARSTW WSI GOLEŃSKO

Przy uwzględnieniu założenia ograniczonej podstawowych czynników produkcji oraz ich proporcji, przedstawiono kształtowanie się tych czynników w badanych gospodarstwach.

Ziemia rolnicza najczęściej postrzegana jest jako czynnik ograniczający rozwój gospodarstw. Opinie rolników na temat zamierzeń w zakresie obrotu ziemią przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Opinie rolników – właścicieli gospodarstw na temat obrotu ziemią

Grupa obszarowa	Rodzaj zamierzeń rolników					
	Zakup lub dzierżawa		Bez zmian		Nie wiem	
	liczba	udział [%]	liczba	udział [%]	liczba	udział [%]
1-2 ha	-	-	-	-	6	100,0
2-5 ha	2	14,3	2	14,3	10	71,4
5-10 ha	8	28,6	2	7,1	18	64,3
10-15 ha	2	10,5	4	21,0	13	68,5
> 15 ha	2	50,0	1	25,0	1	25,0
Ogółem	14	19,7	9	12,7	48	67,6

Źródło: badania własne.

Wśród badanych 71 gospodarstw nie zanotowano takich, które deklarowałyby sprzedaż lub wydzierżawienie ziemi. Niepewność bytu przejawiała się najczęściej w odpowiedziach: „nie wiem”. Odpowiedź taką wybrało 48 rolników, tj. 67,6%. Łącznie 14 gospodarstw wyraziło zainteresowanie powiększaniem swoich gospodarstw, 9 rolników było zdecydowanych utrzymać dotychczasowy stan posiadania.

Sentyment do wsi, tradycyjne od pokoleń związki z ziemią, szczególnie silne w rejonie Łowicza, gdzie chłop zaczął gospodarowanie na swoim o jedno pokolenie wcześniej niż rolnicy z innych części kraju, współcześnie już nie wystarczą, choć na pewno ułatwiają przetrwanie trudnych momentów. Tradycje rodzinne dotyczą również zarobkowania poza gospodarstwem. Łączenie pracy zarobkowej z użytkowaniem niewielkiego areалу gruntów, produkcja na samozaopatrzenie i ewentualna sprzedaż nadwyżek produkcji stanowią filozofię gospodarowania wielu rodzin rolniczych.

W tabeli 2. przedstawiono charakterystykę gospodarstw w zależności od liczby kolejnych generacji prowadzących dane gospodarstwo.

Z liczb przedstawionych w tabeli 2. wynika, że większość gospodarstw małych ma bardzo krótki rodowód. Słabe ich „historyczne” zakorzenienie, w połączeniu z niską dochodowością ma niewątpliwie wpływ na zachowania ich właścicieli. Gospodarstwa te powstawały najczęściej bądź to w wyniku zakupu, bądź wydzielenia małej działki gruntu jednemu z rodzeństwa, które nie było głównym spadkobiercą, zazwyczaj w zamian za wieloletni odrodek.

Gospodarstwa większe, na trwale wpisane w tradycję wsi, będą utrzymywane za wszelką cenę, z obowiązku wobec przodków, co musi być brane pod uwagę jako czynnik spowalniający wszelkie zmiany w strukturze powierzchni gospodarstw. Spośród 71 gospodarstw wsi Goleńsko, aż 51 prowadzonych jest kolejno przez trzy lub więcej generacji. Można uznać, że jest to liczba zbliżona do 45, czyli liczby gospodarstw, które powstały po komasacji w 1876 roku. Komasacja ta oparta była z kolei na oczynszowaniu z 1838 roku, kiedy to wytyczono obecne granice wsi.

Gospodarstwa o powierzchni poniżej 5 ha nie dokonywały w ciągu badanych lat żadnych inwestycji gospodarczych. Wszelkie ewentualne nadwyżki środków lokowano w modernizację domów, zakup samochodów lub sprzętu gospodarstwa domowego. Brak kapitału na inwestycje i nowoczesną technologię prowadzi do stopniowej degradacji tych gospodarstw w sensie produkcyjnym. Inwestycje związane z zakupem ziemi poczyniły w tym czasie 4 gospodarstwa z grup obszarowych powyżej 5 ha, w dwóch gospodarstwach powstały obory ze stodołami oraz w jednym gospodarstwie wybudowano oborę. Łącznie 18 gospodarstw powiększyło park maszynowy, z czego w większości były to inwestycje w maszyny dokonywane przez gospodarstwa największe obszarowo.

Niskie dochody gospodarstw spowodowały znaczne obniżenie poziomu środków finansowych przeznaczonych na nakłady inwestycyjne w rolnictwie. Oczekiwania młodych następców przesuwają się w kierunku zachowań konsumpcyjnych, co wyraża się większym

Tabela 2. Tradycje pokoleniowego prowadzenia gospodarstw

Grupa obszarowa	Liczba gospodarstw		
	jednopo- leniowych	dwupoko- leniowych	wielopoko- leniowych
1-2 ha	3	3	0
2-5 ha	7	4	3
5-10 ha	1	1	26
10-15 ha	1	0	18
> 15 ha	0	0	4
Razem	12	8	51

Źródło: badania własne.

zaangażowaniem inwestycyjnym w budynki mieszkalne niż w gospodarcze. Zmiany w wyposażeniu zachodzące w badanych gospodarstwach mają podłoże nie tylko ekonomiczne. Inwestycje produkcyjne, które były dokonywane wskazują na orientację tych gospodarstw, zaś specjalizację wymuszają limity produkcyjne oraz drogie specjalistyczne maszyny.

Przeprowadzone badania demograficzne wsi Goleńsko wskazują na wyraźne zróżnicowanie wsi pod względem m.in. perspektyw posiadania następcy. Gospodarstwa pogrupowano według wieku właścicieli następująco (tab. 3.):

Tabela 3. Gospodarstwa wsi Goleńsko według wieku ich właścicieli

Grupa wiekowa	Liczba gospodarstw	Udział [%]
25-40 lat	31	43,7
41-55 lat	31	43,7
56-65 lat	6	8,4
powyżej 65 lat	3	4,2
Razem	71	100,0

Źródło: badania własne.

25-40 lat – wiek przejmowania gospodarstw,
41-55 lat – okres rozwoju gospodarstwa,
56-65 lat – okres stagnacji,
powyżej 65 lat – okres schyłkowy.

Z danych przedstawionych w tabeli 3. wynika, że większość rolników ze wsi Goleńsko to młodzi ludzie. Zakwalifikowanie do poszczególnych grup informuje m.in. o wykorzystaniu czynnika produkcji, którym jest siła robocza. Na podstawie zebranych danych określono średni wiek następcy przejmującego gospodarstwo rolne. Średni wiek następcy w momencie przejmowania gospodarstwa wynosił 26 lat, zaś

z wyłączeniem przypadków losowych takich jak śmierć gospodarza – 27 lat. Średni wiek przekazującego gospodarstwo wynosił 60 lat. Wychodząc z takich założeń, przyjęto, że gospodarz powyżej 40. roku życia powinien już mieć potencjalnego następcę.

KIERUNKI PRZEMIAN

Wieś stanowi system otwarty, dlatego ludzie stanowiący jej składnik są pod wpływem otoczenia. Znajduje to odzwierciedlenie w ich postawach, wyobrażeniach i oczekiwaniach. Istotną cechą systemu społecznego jest jego zdolność do komunikowania, która przejawia się w mechanizmie akcji i reakcji na czynniki oddziałujące z zewnątrz. Rolnicy prowadzący gospodarstwo i ich rodziny są członkami wspólnoty wiejskiej. Strach o to, w jaki sposób decyzje dotyczące gospodarstwa zostaną ocenione przez sąsiadów ma często większe znaczenie niż rentowność podejmowanych działań. Wiele z tego, co dzieje się w gospodarstwie podlega krytycznej ocenie w ramach tzw. wiejskiej jawności. Niewiele spraw pozostaje niekomentowanych; o wielu rzeczach decyduje układ sił na wsi. Trzeba też podkreślić, że społeczne poważanie na wsi jest także współcześnie zależne od wielkości gospodarstwa.

Wszystkie organizacje wiejskie działają dzięki społecznemu zaangażowaniu swoich członków. Środowisko wiejskie integruje się wokół budowy wodociągu, domu ludowego, linii telefonicznej, drogi, ubezpieczeń wzajemnych. Powszechne jest również pożyczanie sobie niewielkich sum pieniędzy, sprzętu czy wzajemne świadczenie pracy. Brak korzeni i podstawowej solidarności z sąsiadami z miejsca zamieszkania osłabia poczucie lojalności oraz niszczy więzi społeczne. Formy współpracy między gospodarstwami, takie jak: pomoc sąsiedzka, współwłasność, pomoc w nagłych wypadkach czy wzajemne usługi dokonywane maszynami rolniczymi stanowią szansę ich przetrwania i rozwoju.

DZIERŻAWA ZIEMI

Dzierżawa umożliwia rolnikom użytkowanie ziemi bez potrzeby jej zakupu. Zwrot wyłożonego kapitału na zakup ziemi przy wysokich jej cenach czyni tego rodzaju inwestycję mało- lub wręcz nieopłacalną [Ziętara 1999]. W badanym okresie (1996-2000) w Goleńsku było jedno gospodarstwo oparte w większości na dzierżawie oraz występowało dzierżawienie niewielkich działek gruntów. Działki te nie stanowiły siedliska gospodarstwa ani podstawowej części gospodarstwa dzierżawcy. Dzierżawa całych gospodarstw z zabudowaniami nie występowała. Dzierżawa gruntów obejmuje najczęściej co najmniej jeden cykl produkcji, zaś stopień gotowości właścicieli do sprzedaży ziemi jest bardzo niski, co wynika z przekonania o trwałości kapitału zakumulowanego w ziemi.

ZRÓŻNICOWANIE DZIAŁALNOŚCI W GOSPODARSTWIE

Wielkość gospodarstw we wsi Goleńsko utrudnia jednoznaczną orientację zawodową. Z jednej strony, ogranicza skalę produkcji rolniczej, z drugiej zaś, utrudnia pogodzenie pracy na roli z podjęciem stałej pracy zarobkowej. Dodatkowym zajęciem dla rolników mogą stać się usługi maszynowe lub innego typu.

PRACA POZA ROLNICTWEM

Znalezienie pracy poza rolnictwem zależy od sytuacji na lokalnym rynku pracy, a w okolicy Goleńska sytuacja ta jest trudna, liczba ofert pracy zmniejsza się, obserwuje się zastój inwestycyjny, przez co nie są tworzone nowe miejsca pracy. Dodatkowym problemem jest niedopasowanie kwalifikacji osób poszukujących pracy do wymagań pracodawców. Znaczące na rynku pracy powiatu łowickiego podmioty gospodarcze mają strukturę stabilną i raczej nie przyjmują nowych pracowników. Odnotowuje się przypadki zatrudniania mieszkańców powiatu przez zakłady z zewnątrz.

Nierównowaga na rynku pracy rzutuje na zachwianie równowagi w gospodarstwach. Gospodarstwa niezapewniające dochodów na poziomie wystarczającym na utrzymanie rodziny utraciły w wielu przypadkach możliwość pozarolniczego zatrudnienia.

Na podstawie wyników badań i zebranych informacji przedstawiono w tabeli 4. analizę SWOT dla badanych gospodarstw ze wsi Goleńsko.

Decyzje rolników w zakresie co produkować powinny wynikać z analizy szans i zagrożeń płynących z otoczenia gospodarstwa. Rolnik musi udzielić sobie odpowiedzi na pytania: czy jest szansa rozwoju przy kontynuacji dotychczasowego kierunku produkcji, kto będzie moim kupującym. Tylko gospodarstwa znajdujące się w dobrej kondycji finansowej, które kontynuują procesy adaptacyjne mogą mieć szanse rozwoju.

Gospodarstwa małe, z grup: 1-2 ha i 2-5 ha, jak pokazują dotychczasowe przykłady, nie mają szans w konfrontacji z rynkiem. Zazwyczaj rozwiązaniem dla nich jest pozostawienie małej działki przydomowej i wydzierżawienie lub sprzedaż pozostałych gruntów. Gospodarstwa 5-10 ha są mocno zróżnicowane pod względem wyposażenia w kapitał i uzyskiwaną intensywność produkcji. Większość z nich określona została jako nierozwojowe. Na taką ocenę miały wpływ: niedoinwestowanie gospodarstw objawiające się brakiem budynków produkcyjnych, przestarzały park maszynowy oraz niska ich efektywność. Wśród gospodarstw 10-15 ha znajdują się trzy gospodarstwa, w których nie ma następców, oraz jedno

Tabela 4. Analiza SWOT dla gospodarstw badanej wsi

Silne strony	Słabe strony
elastyczność, niski koszt robocizny, stała współpraca z dużymi odbiorcami, młody wiek właścicieli, znaczna dywersyfikacja przychodów.	niska rentowność, niewystarczający kapitał własny do podejmowania się realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych, przestarzały park maszynowy, uwarunkowania klimatyczne, słabe gleby.
Szanse	Zagrożenia
zwiększony popyt na niektóre produkty żywnościowe, rozwój produkcji, możliwość obniżenia kosztów wynikająca ze skali produkcji, szybka reakcja na potrzeby rynku, ciągła poprawa jakości produktów.	uzależnienie od jednego odbiorcy, wzrost kosztów wytwarzania, znaczne wahania cen, słaba znajomość nowoczesnych technologii i rozwiązań, konieczność ponoszenia znacznych nakładów na modernizację, wzrost konkurencji po integracji z Unią Europejską.

Źródło: opracowanie własne.

mocno niedoinwestowane. Pozostałe gospodarstwa, z których większość prowadzi wysokotowarową produkcję oraz na bieżąco inwestuje w rozwój gospodarstwa, ma szansę utrzymania się na rynku. Gospodarstwa powyżej 15 ha w zasadzie nie powinny się obawiać o dalszy rozwój, pod warunkiem doskonalenia technologii produkcji i wzrostu wydajności.

Dla badanych gospodarstw uznanych za rozwojowe opracowano kierunki zmian uwzględniające preferencje i zainteresowania ich właścicieli, potencjał produkcyjny oraz zasoby siły roboczej, a mianowicie:

1. Gospodarstwa z chowem bydła mlecznego o stałych zasobach ziemi, gdzie czynnikiem ograniczającym produkcję jest zaplecze paszowe.
2. Gospodarstwa z trzodą chlewną, w których czynnikiem limitującym produkcję jest maksymalny poziom obsady dużych jednostek przeliczeniowych (DJP) na 1 ha użytków rolnych. Gospodarstwa małe, bez zmiany powierzchni użytkowanych gruntów, nie są w stanie zapewnić godziwego dochodu z produkcji rolniczej.
3. Gospodarstwa wielostronne nieprzyporządkowane do określonego rodzaju działalności, w których w procesie dalszego rozwoju pojawia się problem koncentracji na wybranej gałęzi produkcji zwierzęcej ze względu na konieczność inwestycji w budynki inwentarskie. Gospodarstwa te deklarują utrzymanie kilku gałęzi produkcji w gospodarstwie, co daje (zdaniem ich właścicieli) większą pewność przetrwania. Zazwyczaj deklarowane przez rolników było utrzymywanie krów mlecznych, tuczników w cyklu otwartym lub zamkniętym oraz warzyw polowych i ewentualnie niewielkiego sadu. W zamyśle jest maksymalne wykorzystanie posiadanego potencjału własnej siły roboczej.
4. Gospodarstwa socjalne, które charakteryzują się zazwyczaj małą powierzchnią (najczęściej poniżej 2 ha), produkują żywność prawie wyłącznie dla własnych potrzeb i nie mają istotnych związków z rynkiem. Właściciele tych gospodarstw będą mieli inne podstawowe źródło dochodu. Rodziny rolnicze z tych gospodarstw uzyskują dochody z pozarolniczego zatrudnienia lub z pozarolniczej działalności gospodarczej. Warunkiem rozszerzenia dwuzawodowości w rolnictwie jest dysponowanie pozarolniczymi miejscami pracy.
5. Zredukowanie gospodarstwa do działki siedliskowej to kierunek, w którym brak efektów w produkcji przy wysokich jej kosztach, jak również niepewna postawa dzieci w zakresie przejęcia gospodarstwa prowadzą do decyzji o rezygnacji z gospodarowania. Wiąże się to najczęściej z możliwością zdobycia innych dochodów lub innego zajęcia.

Likwidacja gospodarstwa z pozostawieniem sobie jedynie działki siedliskowej może nastąpić z przyczyn ekonomicznych (zbyt małe możliwości produkcyjne) bądź społecznych (np. brak następcy).

6. Rezygnacja z prowadzenia gospodarstwa. Pełna likwidacja gospodarstwa stanowi dalszą alternatywę rozwojową, kiedy nie wchodzi w grę dziedziczenie gospodarstwa. Sytuacja taka może wiązać się z trwałym wyprowadzeniem się poza wieś z przyczyn osobistych lub ekonomicznych. Następstwem tego będzie sprzedaż lub wydzierżawienie gospodarstwa w całości.

WNIOSKI

Na zachowania i funkcjonowanie gospodarstw mają wpływ zarówno czynniki zewnętrzne, pochodzące z otoczenia bezpośredniego i pośredniego, jak i czynniki wewnętrzne, wynikające z potencjału czynników produkcji oraz potencjału intelektualnego, który ułatwia skuteczne zarządzanie posiadanymi czynnikami.

Dokonana analiza badanej wsi prowadzi do następujących wniosków:

1. Funkcjonowanie gospodarstw rodzinnych we wsi Goleńsko jest silnie zdeterminowane pracą pokoleń, a tradycje rodzinne mają wpływ na wybór kierunku produkcji i preferencje następców. Społeczne poważanie na wsi zależy nadal, podobnie jak dawniej, od wielkości gospodarstwa oraz efektywności gospodarowania. Gospodarstwa większe, na trwałe wpisane w tradycję wsi, będą utrzymywane za wszelką cenę. Gospodarstwa o słabym „historycznym zakorzenieniu”, z reguły mniejsze obszarowo i niezintegrowane z pozostałymi, w połączeniu z ich niską dochodowością będą podlegały najszybciej przemianom i likwidacji.
2. Posiadanie lub brak następców jest jak dotychczas najistotniejszym czynnikiem zmian w strukturze obszarowej wsi. Niepewność następstwa – w sytuacji, gdy żadne z dzieci nie chce dalej pracować w rolnictwie – w gospodarstwie zazwyczaj kończy wymianę pokoleń. Niektórzy rolnicy prowadzący gospodarstwo nie umieją jednak podejść racjonalnie do takiej decyzji, inwestują jeszcze w urządzenia i maszyny, mimo że mogliby spędzić pozostały do emerytury czas bez problemów i bez drogich inwestycji. Są oni jednak zbyt związani ze swoim zawodem, aby móc sobie wyobrazić życie bez prowadzenia gospodarstwa rolnego. Przeciętny wiek przejmującego gospodarstwo rolne wynosi 26 lat, zaś przekazującego 60 lat, co wskazuje, że średnio gospodarz prowadzi samodzielnie gospodarstwo przez 34 lata. Poprzez właściwą politykę rolną, np. wprowadzenie rent strukturalnych, państwo ma możliwość przyspieszenia przemian na wsi. W przeciwnym razie, nawet mimo rosnącego dysparytetu dochodów, rolnicy w wieku niemobilnym będą utrwalali niekorzystną strukturę obszarową wsi.
3. Wieś jest zintegrowanym systemem gospodarstw, między którymi zachodzą ściśle związki ekonomiczno-społeczne. Czynniki oddziałujące na całą wieś wpływają także na znajdujące się w niej gospodarstwa. I odwrotnie – oddziaływanie gospodarstw przekłada się na obraz wsi. Środowisko wiejskie integruje się wokół budowy wodociągu, domu ludowego, drogi. Powszechne jest pożyczanie sobie niewielkich sum pieniędzy, sprzętu, wzajemne świadczenie pracy. Sytuacja ekonomiczna gospodarstw wymusza poszukiwanie oszczędności na inwestycjach. Jednym z tego przejawów jest wspólne użytkowanie maszyn rolniczych. Formy współpracy między gospodarstwami, takie jak: pomoc sąsiedzka, współwłasność, pomoc w nagłych wypadkach czy wzajemne usługi maszynami rolniczymi stanowią szansę ich przetrwania i rozwoju.

4. Zmiany w otoczeniu gospodarstw mają silny wpływ na ich dochodowość i zachowania. Prowadzą one do rezygnacji z określonej produkcji i wybór innej. Przykład wsi Goleńsko wskazuje na wyraźne reakcje gospodarstw na bodźce z zewnątrz. Reakcją na „rozkułaczanie” w latach pięćdziesiątych były podziały gospodarstw wśród członków rodziny. Polityka taniego kredytu w okresie Gierka doprowadziła do boomu inwestycyjnego na wsi. Znaczne zmiany w strukturze agrarnej nastąpiły po wprowadzeniu emerytur rolniczych pod koniec lat siedemdziesiątych XX w. Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej kładzie coraz większy nacisk na dopłaty do dochodów rolniczych, a nie do produkcji. Ograniczenie dopuszczalnej powierzchni upraw danej rośliny (czyli wyznaczanie kwot produkcyjnych), premie za zalesienie gruntów uprawnych, renty strukturalne budzą zainteresowanie rolników, którzy widzą swoją szansę w powiększaniu obszaru gospodarstw i w intensyfikacji produkcji.

LITERATURA

- Klepacki B. 1997: *Produkcyjne i ekonomiczne przystosowania gospodarstw prywatnych do zmian warunków gospodarowania*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Kłodziński M. 1999: *Aktywizacja gospodarstwa obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, Centrum Naukowo-Wdrożeniowe SGGW, Warszawa.
- Steffen G., Born D. 1995: *Prowadzenie gospodarstw i przedsiębiorstw w rolnictwie*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Ziętara W. (red.) 1999: *Dzierżawa ziemi jako czynnik przemian struktury agrarnej w Polsce*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Jerzy Zabost

OPPORTUNITIES OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL FAMILY FARMS
ON THE EXAMPLE OF GOLEŃSKO VILLAGE

Summary

Both the preservation and the operation of farms are influenced by external factors originating from the vicinity of the direct and indirect, as well as internal factors, resulting from the potential factors of production and intellectual potential, to facilitate the effective management of owned factors. Based on previous analysis we can distinguish two basic directions of development of farms:

- Formation production farms, with well-educated farmers,
- Transforming an auxiliary farm, which is a step towards the sale of the farm.

The functioning of the rural family farms from Goleńsko village is strongly determined by the work of generations. The family traditions have an impact on the direction of production and selection of successors preferences. The paper argues that possession or lack of successors is so far the most important factor in changes in the agrarian structure of rural areas.

Adres do korespondencji:

dr inż. Jerzy Zabost

Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2

Rolnicze Centrum Kształcenia Ustawicznego i Praktycznego

im. Tadeusza Kościuszki w Łowiczu

ul. Blich 10

tel. 606 242 693

e-mail: jerzyzabost@poczta.onet.pl